

DISCUȚII ȘI OPINII

PROBLEME ACTUALE ALE PREDĂRII ISTORIEI

GHEORGHE SMARANDACHE

Programul educării comuniste ne dă o orientare clară asupra problematicii pe care o ridică fenomenul educativ în unitățile școlare, ne permite să înțelegem mult mai profund rolul formativ al istoriei, în general, și al istoriei României, în special.

În acest sens, idei călăuzitoare de o mare bogăție și profunzime găsim în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la *Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste*. Acest document, care trebuie să stea de acum înainte „la baza întregii activități de educare a omului nou, multilateral dezvoltat, constructor al socialismului și comunismului”¹, vizează fiecare domeniu al vieții noastre, fiecare colectiv de muncă, pe fiecare membru al societății socialiste.

Într-adevăr, profesorul de istorie găsește în documentele de partid și de stat un nesecat izvor de învățăminte, de permanent îndemn la exigență și autoperfecționare. „Istoria — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — oferă concluzii și învățăminte despre marile procese ale dezvoltării societății, ale existenței popoarelor de-a lungul timpului. punând în evidență atît ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cît și piedicile ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni...” „Istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfecționarea organizării societății de azi, relațiile dintre toate popoarele lumii”².

Reflectînd asupra marilor sarcini ce revin științelor sociale și ținînd seama de criticile formulate în documentele de partid — în scopul sporirii contribuției acestor discipline la realizarea educației tineretului — ca profesori de istorie sîntem preocupați permanent de problema unei îmbunătățiri

¹ Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3—5 noiembrie 1971, Ed. politică, București, p. 495.

² *Mesajul Președintelui Consiliului de stat, Nicolae Ceaușescu, adresat participanților la cel de al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine* („Știința”, nr. 8900 din 7 sept. 1971).

profunde a activității didactice, de perfecționarea formelor și metodelor de muncă, de optimizarea predării istoriei în școală.

În cele ce urmează, vom încerca să înfățișăm unele aspecte din experiența personală, precum și din cea a altor colegi. Mai întâi câteva cuvinte despre formarea moral-politică a tineretului școlar.

Cadrele didactice au un rol deosebit de important în cultivarea la elevi a marilor valori ce definesc conduita umană în viața socială : setea de dreptate și de adevăr, credința în triumful binelui și al omeniei, spiritul de sacrificiu pentru binele patriei.

De aceea, rezultatele activității la catedră sînt apreciate nu numai după gradul de pregătire în specialitate, după măiestria didactică dovedită, ci și în funcție de modul în care profesorul înțelege să slujească țelurile educației comuniste a tinerei generații, de pasiunea și devotamentul cu care se dăruie acestei munci.

Un aspect fundamental al educației este formarea concepției științifice despre lume. Un rol important revine aici profesorului de istorie, care trebuie să-i sprijine pe elevi în a realiza o cât mai deplină legătură între concepție și practica socială, trecere hotărîită de la ideal și convingeri la acțiune social-utilă, la manifestarea militantă pentru cauza construcției socialiste, pentru progresul social.

Formarea profilului moral-politic al tînărului presupune realizarea caracterului aplicativ al cunoștințelor de istorie, prin raportarea lor la realitatea social-economică și politică în care trăim, prin sesizarea formelor concret-istorice pe care le îmbracă în viața socială legile economice în dinamica lor. Greșesc profesorii care se mulțumesc numai cu reproducerea corectă de către elevi a unor cunoștințe, fără să urmărească în ce măsură acestea au generat convingeri și, în consecință, o conduită corespunzătoare. De aici, aspectele contradictorii din comportarea unor elevi ; pe de o parte, la lecții, fac dovada însușirii unor cunoștințe științifice, iar pe de altă parte, în afara școlii, au manifestări mistice, retrograde.

Este evident că nu ne-am făcut datoria de dascăli patrioți dacă elevii, fie chiar numai unii, nu dovedesc permanent trăsături morale care să reflecte o conștiință socială înaintată. Acestea sînt indicii certe ale unor carențe în activitatea educatorilor. Munca cu tînăra generație are un caracter complex, iar principiul activ se aplică nu numai la predarea cunoștințelor, ci și la educație, la formarea moral-cetățenească, la dobîndirea deprinderilor.

O mare influență asupra elevilor o are atitudinea profesorului față de evenimentele pe care le relatează. Interesul viu al profesorului, patriotismul, entuziasmul său sincer se transmit și școlărilor. Profesorul trebuie să întru-chipeze valorile morale pe care tinde să le cultive la elevi. Ca dascăli și ca activiști politici, nu trebuie niciodată să uităm acest lucru în munca noastră la catedră.

Urmărind eficiența educativă a procesului de învățămînt și pregătirea tineretului pentru viața socială, profesorul de istorie se preocupă de crearea unui climat propice dezvoltării convingerilor și sentimentelor patriotice ale elevilor printr-o vastă gamă de activități, cum ar fi organizarea de concursuri pe teme istorice, expediții pe urmele unor acțiuni de seamă, ocrotirea

și îngrijirea monumentelor istorice, participarea la acțiuni obștești cu caracter patriotic, alcătuirea de albume închinată cîte unui eveniment etc.

În continuare, cîteva probleme cu un mai pronunțat caracter metodic. Noua concepție didactică ne cere să folosim în activitatea practică un complex de metode și mijloace care să realizeze pregătirea multilaterală a elevilor, să le favorizeze dezvoltarea intelectuală și morală, să-i înzestreze cu un mod de gîndire adecvat actualului stadiu de dezvoltare a științei și tehnicii. Mesajul convingător trebuie să fie slujit de procedee antrenante, care să favorizeze recepționarea lui în condiții optime.

Depășirea metodelor învechite de predare impune să se treacă mai hătărît la organizarea predării istoriei pe sisteme de lecții, la problematizarea și predarea selectivă, la metoda muncii cu manualul și cu textul literar-istoric.

Stabilind sistemele de lecții în planul calendaristic (ex. „Formarea statelor naționale moderne în Europa : România, Italia, Germania“ ; „Principalele state capitaliste în epoca trecerii la imperialism : 1871—1914“ ; „România în perioada interbelică“ etc.), profesorul de azi se gîndește la folosirea unei tipologii variate de lecții și la o structură cît mai diferențiată a fiecăreia. Unele ore pot fi consacrate în întregime dobîndirii de cunoștințe prin activitate independentă, iar în ultima oră din sistemul respectiv se poate face o lecție de verificare a cunoștințelor elevilor la întreaga temă, fie oral, fie printr-o lucrare de control cuprinzînd problemele cheie ale temei.

De multe ori, și pe drept cuvînt, s-a spus că nu este bine ca lecția predată de profesor să reproducă pe cea din manual. Profesorul face numai referiri la ea, indicînd probleme care pot fi însușite prin studiul individual, completînd lecția cu tot ceea ce este demn de semnalat din rezultatele noi ale cercetărilor istorice și corectînd erorile pe care acest progres le-a dezvoltat. Lecția predată de profesor insistă asupra detaliului semnificativ și aduce în primul plan conceptele noi sau pe cele mai greu accesibile, cu trecerea sumară peste aspectele mai bine clarificate. De exemplu : vorbind elevilor despre cooperarea militară româno-rusă în războiul din 1877/78, profesorul poate menționa că principele Carol a primit comanda Armatei de vest a frontului aliat ruso-român, dar va scoate în evidență cu deosebire faptul că, în urma tratatelor purtate între oficialitățile române și ruse, cercurile militare țariste au acceptat ca armata română să-și păstreze individualitatea ei în cadrul operațiilor militare din Balcani³. Alt exemplu s-ar putea referi la războaiele balcanice (unitatea de acțiune a statelor în primul război eliberator și conflictul dintre aliați, ca urmare a amestecului marilor puteri). Varietatea exemplurilor posibile e infinită și alegerea lor rămîne la latitudinea profesorului.

Cercetarea pedagogică a demonstrat în chip convingător necesitatea de a se folosi procedee și mijloace adecvate conținutului fiecăreia lecții de istorie. Astfel, problematizarea, tratarea nu numai a adevărurilor ci și a ipotezelor, discutarea argumentației pro și contra, creează în clasă pulsul

³ *Războiul pentru independență națională din 1877/78, documente militare*, Ed. militară, 1971, p. XII.

unei activități didactice laborioase. Acestea, ca și prezentarea unor părți din lecție, în așa fel, încât elevii să descopere contradicții pe care să le poată rezolva cu satisfacție sau care să provoace discuții de natură să stimuleze gândirea proprie, sînt modalități ce suscită interesul elevilor și ar putea fi extinse în munca noastră. Lecția despre Unirea Moldovei cu Țara Românească poate începe cu o întrebare pe care profesorul o pune elevilor: „Cum a fost posibil ca, numai după 10 ani de la înăbușirea revoluției din 1848/49 de către reacțiunea internă, cu sprijinul intervenției contrarevoluționare străine, să se înfăptuiască Unirea din 1859?”

O antrenantă problemă de gândire pusă spre rezolvare elevilor este și aceea privind cauzele instabilității guvernelor în anii 1859—1862 și 1866—1871. Experiența didactică a dovedit că elevii întâmpină dificultăți în înțelegerea acestei instabilități, fiind deseori nevoie de intervenția profesorului pentru lămurirea greșelilor și confuziilor. Considerăm că asemenea întrebări, înregistrate de la început de toți elevii, servesc ca premise pentru orientarea lor către conținutul esențial al lecțiilor. Asemenea întrebări declanșează activitatea de gândire a elevilor și determină direcția și intensitatea acesteia.

Posibilitatea de a organiza munca independentă, activă, a elevilor cu mijloace intuitive și texte literar-istorice a fost dovedită prin experiența acestor profesori care știu să lucreze în mod creator. Este un fapt bine demonstrat că elevii pot dobîndi noi cunoștințe studiind independent materialul după manual, după lucrări de specialitate etc. Astfel, la lecția „Anglia și Franța în anii 1871—1914” profesorul L. R. de la un liceu din București a organizat clasa pe grupe pentru a studia în timp de 5 minute graficele din manual privind principalele țări producătoare de cărbune și oțel, evoluția indicilor producției industriale din S.U.A., Marea Britanie, Germania, Franța și Rusia, în anii 1870—1913. Prin întrebări adecvate și informații suplimentare, profesorul a obținut ca elevii să ajungă la aprofundarea cunoștințelor și la înțelegerea acțiunii legii economice a dezvoltării inegale și în salțuri a țărilor capitaliste.

Tot practica dovedește că planificarea și desfășurarea în timpul lecției a activității independente a elevilor cu textul manualului, cu documentele, materialul intuitiv etc. nu se desfășoară întotdeauna cu succes, din cauza selectării nejudicioase a materialului, complexității temelor, ignorării factorului timp etc. Probleme deosebit de importante, ca alcătuirea „programului de lucru”, adică selectarea prealabilă a materialului, formularea întrebărilor privitoare la acest material, stabilirea formelor și procedurilor de verificare, desfășurarea activității elevilor și rezultatele acesteia etc., trebuie să fie bine gândite pentru a primi o rezolvare rapidă și eficientă în timpul orei.

Experiența școlară, datele psihologiei și specificul cursului de istorie ne demonstrează că în școala generală (cel puțin la clasele IV—VI), este greșit ca pe durata întregii ore să se expună numai material nou, să se analizeze documente sau să se practice numai verificări orale de cunoștințe.

Elevii de această vîrstă au un volum încă redus de reprezentări istorice și obosesc repede. Iată pentru ce profesorii ce predau în școala generală trebuie, cu atît mai mult, să folosească procedee diferite, tipuri multiple de activități care-i pot ajuta pe elevi să-și însușească lecția.

Tehnica modernă ne pune la dispoziție și mijloace noi, audio-vizuale, diapozitive, diafilme, imagini redade cu ajutorul retroproiectorului, înregistrări pe bandă de magnetofon și pe disc, filme sonore, emisiuni radiofonice și de televiziune. Este important să se precizeze, de la început, că mijloacele audio-vizuale nu determină prin ele însele calitatea lecțiilor în care sînt folosite. Aceste mijloace pot contribui la sporirea eficienței predării istoriei prin calitatea metodelor folosite, prin felul în care este structurată lecția și în funcție de integrarea mesajului audio-vizual în lecție. Pornindu-se de la aceste considerente, bunăoară, filmul didactic: „Adunarea de la Blaj” va fi folosit în momentul în care elevii dispun de elementele care le permit să-l înțeleagă și să-l integreze.

Profesorul de istorie poate utiliza și informațiile pe care le achiziționează elevii prin intermediul mijloacelor moderne de comunicare, în afara clasei. În momentul de față, televiziunea centrală transmite un ciclu de emisiuni-consultații pentru elevi și o nouă emisiune consacrată prezentării monumentelor și muzeelor țării, vestigiilor trecutului de luptă a poporului („Drumuri în istorie”). Este necesar ca aceste emisiuni să fie popularizate, iar acolo unde este posibil și cînd este cazul să se organizeze recepționarea lor colectivă. Este bine ca profesorul să stimuleze curiozitatea și interesul elevilor pentru emisiunile care urmează, insistînd asupra corelării lor cu studiul istoriei în școală. În orele de clasă imediat următoare emisiunii, profesorul va relua problemele esențiale vizionate, integrîndu-le în sistemul general de cunoștințe al elevilor. Așadar, ca profesori de istorie sîntem datori să asimilăm toate tehnicile pe care progresul ni le pune la dispoziție, căutînd însă soluții optime pentru integrarea lor în circuitul instructiv-educativ.

Lecția de istorie, eliberată de vechile tipare și de concepțiile depășite, care limitau transmiterea cunoștințelor la expunerea profesorului, primește valențe formative sporite prin desfășurarea ei în cabinetul de științe sociale sau — acolo unde există — în cel de istorie. Se creează astfel un cadru adecvat cunoștințelor ce se vor însuși, realizîndu-se o solicitare mai intensă a capacității intelectuale a elevilor.

Reușita unei lecții este condiționată nu numai de pregătirea profesorului ci și de pregătirea elevilor. Procedează bine acei profesori care dau anumite sarcini de studiu individual elevilor în ora de clasă premergătoare lecției respective, fie chiar și numai pentru a reactualiza unele cunoștințe necesare înțelegerii celor noi. Este de dorit ca lecțiile să fi fost citite de către elevi, acasă, înainte de predarea lor.⁴

⁴ Mircea Mălița, *Lecția*, în „Tribuna școlii”, nr. 23, din 12 noiembrie 1971, p. 3.

N-am vrea ca din cele de mai sus să se tragă concluzia că noua concepție didactică ar propune înlăturarea experienței pe care practica pedagogică a consacrat-o ca fiind valoroasă. Trebuie însă să diminuăm ponderea metodelor verbale și descriptiviste, să aplicăm cu precădere metode care îi activează pe elevi. „Esențialul este înțelegerea, deci posibilitatea de a opera prompt și în cele mai diverse împrejurări cu cunoștințele însușite — scrie ministrul educației și învățămîntului. Și pentru aceasta trebuie însușite în mod activ de niște subiecți participanți ai cunoașterii, nu de niște obiecte pasive ale predării și reproducerii“. ⁵

⁵) Mircea Malița, Școala în societatea socialistă, în „Lupta de clasă“, oct. 1971, p. 27.